

УДК 343.14

МІСЦЕ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Чегренець Надія Вікторівна,
студентка III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет

Дана стаття присвячена дослідженню доказів та доказування в кримінальному процесі України. Зокрема – це проблем їх визначення в вітчизняному процесуальному законодавстві та науковій літературі, важливості елементів доказування на різних етапах кримінального провадження, їх особливості. На основі аналізу наукових джерел, розглянуто підходи щодо розуміння поняття «докази» з погляду та їх процесуальних джерел. Запропоновано та обгрунтовано своє власне визначення доказів. Визначено місце доказів та доказування в кримінальному процесі України та їх окремі ознаки. Уточнено поняття і процесуальні різновиди джерел доказів. Наголошено на доказах та доказуванні, як одних з основних необхідних умов забезпечення законності в розгляді кримінальних справ. Надано аналіз окремих норм Кримінального процесуального кодексу України щодо доказів та доказування. Особливу увагу приділено таким характеристикам доказів як належність та допустимість, а також виділена повнота доказів. Обгрунтовані проблеми визнання доказів належними і допустимими за Кримінальним процесуальним кодексом України. Викладено сутність та види окремих джерел доказування та їх місце в системі доказів. Окрему увагу звернено на такі види джерел доказів, як показання, речовим джерелам доказів, документам, а також висновку експерта. Звернено увагу на роль доказів та доказування в кримінальному процесі України. На основі аналізу наукових джерел розглянуто підходи науковців щодо структурних елементів процесу доказування. Наведено опис сучасного стану поняття доказів у кримінальному процесуальному провадженні. Наголошено на необхідності подальшого дослідження та аналізу даної проблематики.

Ключові слова : кримінальне провадження, докази, доказування, збирання доказів, перевірка доказів, оцінка доказів, відносність, достовірність, допустимість, показання, речові докази, прокурор, суддя, слідство, фактичні дані, слідчі (розшукові дії), джерело доказів, висновок експерта, належність доказів.

Chegrenets N. V. The Place of Evidence and Proof in Criminal Proceedings in Ukraine. This article deals with the study of evidence and proof in criminal procedure of Ukraine. In particular is the problem of definition in the domestic procedural law and academic literature, importance of the elements of proof at various stages of criminal proceedings, their peculiarity. Based on the analysis of scientific sources, the approaches to understanding the notion of "proof" of terms and their

procedural sources. Proposed and justified their own definition of evidence. The place of evidence and proof in criminal proceedings of Ukraine, and their individual characteristics. A concept and types of procedural sources of evidence. Marked on proof and proving, as one of the main prerequisites of the law in criminal cases. The analysis of certain norms of the Criminal procedural code of Ukraine concerning proof and evidence. Special attention is paid to such characteristics as evidence of relevance and admissibility, and highlights the completeness of the evidence. Justified problem of the admission of evidence relevant and admissible under the Criminal procedure code of Ukraine. Set out the nature and types of individual sources of evidence and their place in the evidence. Special attention is drawn to the following types of sources of evidence as the testimony, material sources of evidence, documents, and expert opinion. Attention is drawn to the role of evidence and proof in criminal procedure of Ukraine. Based on the analysis of scientific sources considered by approaches of scientists on the structural elements of the process of proof. The description of the modern state the concept of evidence in criminal procedural proceedings. Noted the need for further research and analysis of this problem.

Keywords : criminal process, evidence, proof, collection of evidence, verification of evidence, evaluation of evidence, relevance, credibility, validity, testimony, evidence, Prosecutor, judge, investigation, evidence, investigators (investigative actions) source of evidence, expert evidence, relevance of evidence.

Постановка проблеми. На сьогоднішній час світ потерпає від проблеми боротьби зі злочинністю. Кожна держава має свої методи боротьби, свої засоби, джерела, суб'єктів, уповноважених на здійснення цих дій.

На жаль, не без винятку й Україна. Зараз, особливо протягом останній трьох років, все частіше вчиняються кримінальні злочини. Кримінальний світ останнім часом починає розростати в силу тих чи інших причин. Безумовно, правоохоронні органи мають боротися з цим, притискувати злочинців різними законними способами, попереджати правопорушення й усувати наявні їх причини, правильно збирати докази й проводити їх аналіз, чітко й тільки відповідно до законодавства проводити процесуальні дії, робити в межах своєї компетенції все, що від них залежить аби захистити права громадян, покращити становище держави в кінці – кінців.

На нашу думку, без доказів не можна увести кримінальний процес взагалі; без дослідження доказів не може відбуватись належним чином боротьба зі злочинністю; слід за цим не можуть захищатись права й інтереси громадян і так далі.

Місце доказів та доказування в Кримінальному процесі України є доволі таки актуальним питанням, тому що від того, наскільки правильно й точно досліджуватимуться докази, на скільки дії сторін кримінального провадження відповідатимуть законодавству, настільки вірним та найголовніше законним буде судове рішення. Також це можна обґрунтувати тим, що, на нашу думку, від якості роботи з доказами залежить і рівень захисту прав, свобод та інтересів громадян

від злочинних посягань. Не зважаючи на те, що докази та доказування не достатньо досліджувалися, дана проблема є дуже важливою і потребує більшої уваги, тому що основним завданням кримінального провадження є саме дотримання основних, установлених законом принципів, на яких власне й ґрунтується кримінальний процес. Докази та доказування є одним із основних сфер у кримінальному процесі України, одним з необхідних умов забезпечення законності в розгляді кримінальних справ.

Аналіз актуальних досліджень. Дана тема досліджувалась як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема, сутності та поділу доказів присвячені праці Л. Є. Владімірова, М. В. Духовського, А. Ф. Кістяківського, П. І. Люблінського, В. Я. Дорохова, Л. М. Карнєєвої, В. Г. Лушакевича. Окремий внесок зробили П. М. Маланчук, П. А. Лупінська, Є. Г. Коваленко. Проблемами доказів у кримінальному процесі також займалися такі вчені, як В. Г. Гончаренко, В. П. Гмирко, С. В. Слинько, В. М. Тертишник та багато інших.

Метою статті є проаналізувати особливості доказів та доказування, включаючи проблеми їх визначення; обґрунтувати важливість елементів доказування на різних етапах кримінального провадження; викласти сутність джерел доказування та їх місце в системі доказів. А також спробувати довести важливу роль доказів та доказування в Кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Безпосередньо перед розкриттям місця доказів та доказування в Кримінальному процесі України, на нашу думку,

варто для початку роз'яснити, а в деяких випадках розмежувати конкретні основні поняття.

Якщо говорити про докази, то думки вчених і зараз розходяться при визначенні поняття «докази». Наприклад, А. Белкин під доказами розуміє лише відомості про факти, джерела ж доказів, зазначені в кримінально – процесуальному законі, до поняття доказів не входять, а мають самостійне значення [1].

З цим не зовсім можна погодитись, тому що дане визначення є не досить конкретним. Тому що в ньому відсутні обґрунтування причин того, що докази, закріплені в законі мають саме самостійне значення, а не існують і застосовуються разом з усіма. При цьому говориться не про безпосередньо факти, як джерело доказів, а лише приймаються до уваги відомості про них.

Деякі вчені наголошують на тому, що багато радянських визначень доказів лишепоглиблюють проблему виявлення їх єдиного поняття. Вони втратили вже свій зміст, що треба орієнтуватись на законодавство. Але на нашу думку, з цим можна посперечатись. Так, дані визначення є дуже давніми, деякі навіть надто вже застарілими, але від них ні в якому разі не можна відмовляти, адже саме вони стали основою для різних досліджень, аналізів, дискусій, нововведень тощо. До того ж законодавство тим чи іншим чином оперує ними. Воно теж має свої недоліки, але спиратись лише на нього для введення єдиного, чіткого й зрозумілого визначення поняття «доказ» не можна.

Якщо говорити про законодавче закріплення даного поняття, слід сказати, що в Конституції України, а саме в частині 3 статті 62 вказано, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь» [3].

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) чітко закріплює визначення «доказу». У частині 1 статті 84 говориться, що «доказами в кримінальній справі є фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно – небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [4].

Слід за цим виникає питання, які ж це власне фактичні дані. Дехто співвідносить відомості про факти й самі факти, дехто їх відокремлює. Але, не зважаючи на різні версії, під «фактичними даними» слід розуміти не самі факти, а відомості, інформацію про них. Факти – це події, явища дійсності, які не можна приєднати до справи. Це

явища, які існують незалежно від людини. Однак для того, щоб відомості про цей факт могли бути використані в доказуванні, вони мають бути належним чином досліджені.

У ході кримінального провадження органи досудового розслідування, прокуратури та суду з метою прийняття правильного й обґрунтованого рішення прагнуть відновити достовірну картину певної події, дослідити й вивчити її обставини та факти. І досягають вони дану мету за допомогою кримінально – процесуального доказування.

В юридичній літературі існують різні визначення поняття «доказування». Зокрема, доказування – це діяльність суб'єктів кримінального процесу по збиранню, формуванню, перевірці, оцінці доказів і їх процесуальних джерел, а також формуванню на цій основі певних тез та наведенню аргументів для їх обґрунтування [5].

Тобто, в даному визначенні доказування розглядається в 2 аспектах : кримінально - процесуальному, елементами якого є збирання, формування, перевірка, оцінка доказів і їх джерел, та логічному, елементами якого є формування певних тез. Але це не зовсім доречно, адже ці 2 види доказування є зовсім різними і поєднувати їх в одне ціле, на нашу думку, не можна. Відмінність полягає не тільки в елементах, а й у тому, що кримінально – процесуальне доказування не охоплює лише формування тез, а й складається з практичної діяльності щодо встановлення обставин вчиненого правопорушення.

Узагальнивши подані варіанти визначення поняття «доказування», можна зробити висновок, що доказування – це збирання доказів, їх закріплення, перевірка й оцінка доказів, отримання обґрунтованих і чітких висновків у кримінальному провадженні [6].

У свою чергу доказування має свої особливі ознаки : насамперед, це стадійність. Тобто, сам процес доказування є майже на всіх стадіях кримінального провадження, при чому кожна наступна стадія передбачає конкретні способи перевірки правильності того чи іншого рішення, яке було прийняте на попередній стадії. По – друге – це нормативна урегульованість, що полягає в тому, що доказова діяльність спрямована на пізнання обставин конкретного кримінального правопорушення та певним чином урегульована нормами кримінально– процесуального законодавства. По – третє – це ретроспективність, де об'єктом пізнання є подія, яка відбулася в минулому і як правило, ніким із суб'єктів, які власне здійснюють кримінальне провадження, особисто не сприймалась [7].

У процесі доказування всі рішення по кримінальному провадженні повинні бути обґрунтованими, бо інакше, висновок може бути не об'єктивним.

Переходячи поступово до наступного, слід з'ясувати досить важливе питання в даній темі дослідження, як елементи доказування.

Загалом, науковці виділяють три основних елементи доказування : збирання, перевірка та оцінка доказів. Вони чітко закріплені в КПК України.

Почавши з елемента збирання доказів, то варто сказати, що доказування не може існувати без нього, адже під час кримінального провадження відбувається пошук джерела даних, вилучення конкретної інформації. Частина 2 статті 93 КПК України чітко вказує шляхи збирання доказів. Зокрема, сторона обвинувачення проводить слідчі (розшукові) дії й негласні слідчі (розшукові) дії; вимагає й отримує від органів державної влади, органів місцевого самоврядування речі, документи, висновки експерта, висновки ревізій тощо. Дані шляхи збирання в деякій мірі схожі з шляхами сторони захисту. А саме, в аспекті витребування й отримання їх від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, фізичних осіб речей, документів, висновків. Крім цього сюди відноситься ще ініціювання проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду відповідних доказів [4].

Варто зазначити, що поза увагою слідчого, прокурора, слідчого судді залишається та обставина, що збирання доказів, в тому числі і речових, відбувається через інститут слідчих дій. Тому неправильне розуміння органами досудового розслідування, слідчими суддями положень кримінального процесуального закону фактично зумовлює підміну слідчих дій заходом забезпечення кримінального провадження [6].

Дуже важливим є елемент перевірки доказів, тому що діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді та суду полягає в правильності, всебічності, ретельності визначення достовірності доказів і якості джерел, з яких ці докази були отримані. Перевіряти їх уповноваженими на те державними органами та посадовими особами, повинні не тільки всі докази разом, але й кожен окремо. Важливе значення для перевірки має встановлення й аналіз джерел проінформованості свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, експертів та інших [7].

А ось щодо оцінки доказів, то відповідно до статті 94 КПК України, оцінка доказів – це

діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді та суду щодо всебічності, повноти та неупередженості в дослідженні кожного доказу через своє внутрішнє переконання з точки зору належності, допустимості та достовірності, а сукупності зібраних даних з точки зору достатнього взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Оцінка відбувається безперервно протягом усього процесу доказування. Оцінивши всі докази, той, хто веде кримінальне провадження робить певний висновок або кілька висновків [5].

У даному випадку виникає проблема розмежування перевірки від оцінки доказів. З першого погляду, вони дуже схожі за значенням, однак найголовніша різниця в тому, що оцінка доказів – це, можна сказати, тільки розумова діяльність, а перевірка доказів відбувається не тільки за допомогою розумової діяльності, а й за допомогою слідчих та судових дій.

Багато науковців досліджували поняття властивостей доказів. Але все ж, на разі немає єдиного погляду щодо цього. Не досліджується і зв'язок між даними поняттями. Властивості доказів є їх невід'ємною складовою, адже завдяки їм, докази набувають свого значення. А якщо хоч одна з властивостей буде відсутня, то значення втрачається. Тому виділяють такі чотири властивості доказів : належність, достовірність, допустимість та достатність.

Під належністю В. М. Тертишник розуміє – можливість фактичних даних під час їх використання з'ясувати чи, навпаки, «приховувати» обставини, що належать до предмету доказування. Належність доказів визначається судячи з значущості для конкретної справи тих відомостей, які можна було б використати в подальшому [9]. Однак з даного визначення не зрозуміло, що автор мав на увазі під «прихованням» обставин, та яку роль воно відіграє в даному випадку. Як на нашу думку, то в кримінальному провадженні головним є саме виявлення та дослідження доказів. Звернувшись до статті 85 КПК України можна виявити, що належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Варто зауважити, що встановлення належності доказів є одноразовою дією і починається з самого початкового етапу доказування, коли уповноважені органи чи посадові особи тільки вирішують, які дії треба зробити та яких наслідків від них очікувати. Тому коли слідчий має багато

різноманітної доказової інформації, коли йому треба встановити та обов'язково перевірити різні версії, то основою його діяльності на цьому етапі є саме встановлення належності даних. Тому що відомості, які є не належними, надалі не можуть бути використані, як докази.

Як зазначає П. М. Маланчук: «Належність доказів означає їх можливість доводити певні акти, які становлять предмет розгляду справи. У сукупності допустимість та належність визначають доказову силу певних доказів» [10].

Переходячи до наступної властивості – достовірності доказів, то вона являє собою правильне відображення в доказах фактів об'єктивної дійсності, яка є предметом розслідування чи судового розгляду. Тобто, достовірність доказів – це їх відповідність дійсності.

А. О. Ляш вказує, що достовірні показання є лише правдиві і непомилкові, висновки експертів вважатимуться достовірними, якщо вони правильно і точно відображатимуть результати конкретних досліджень, речові докази є достовірними поки не втратять тих ознак, які були в результаті скоєння кримінального правопорушення [11].

Допустимість доказів - це дотримання встановленого законом порядку отримання, фіксації даних, а також їх використання для підтвердження висновків тільки отриманої інформації. Перевірка доказів на допустимість є найважливішою гарантією винесення справедливого рішення по кримінальній справі.

У статті 86 КПК України вказано, що «доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у формі й порядку, встановленому цим Кодексом. При чому недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення» [4].

Не зважаючи на те, що додаткового розслідування наразі немає, однак у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування» зазначено, що допущені при вчиненні окремих слідчих чи процесуальних дій порушення закону, що призвели до ущемлення прав та інтересів учасників процесу, поновити які неможливо, мають тягти визнання доказів недопустимими» [12].

Якщо порівняти й проаналізувати ці два джерела, то можна виділити такі умови визнання доказів допустимими : по – перше, коли доказ отриманий належним суб'єктом, тобто тим, який

має на це відповідні повноваження. По – друге, коли орган дізнання проводить слідчі дії з відповідним дорученням слідчого. По – третє, коли фактичні дані одержані з дотриманням передбаченої законом процедури та оформлені належним чином. Як правило, допустимість доказів має визначатися в момент їх подання на розгляд. Питання про допустимість доказів вирішується судом в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення.

Достатність, як властивість доказів, являє собою властивість сукупності доказів. Мається на увазі обсяг доказів, який дозволяє прийняти правильне, законне та обгрунтоване рішення. Як правило, достатність доказів визначають, судячи з життєвого та професійного досвіду осіб, які приймають конкретні кримінально – процесуальні рішення [13].

Якщо під час кримінального провадження виявиться недостатність доказів, то як наслідок, сторона отримає відмову в процесуальному рішенні, яке передбачалося прийняти; або ж рішення може бути прийняте зовсім протилежне, а попереднє взагалі скасоване.

Дехто виділяє й інші властивості доказів. Зокрема, П. М. Маланчук виділяє таку властивість, як повнота (вичерпність), зокрема, для доказів сторони обвинувачення. Така характеристика впливає з вимоги про те, що докази мають доводити винуватість особи «поза всяким розумним сумнівом». Якщо ж прокурор не матиме згоди надати всі необхідні докази, які б усували сумніви в тому, що обвинувачена особа вчинила злочин, який їй інкримінують, суд постановить виправдувальний вирок, констатуючи при цьому невинуватість особи, а недоведеність її винуватості [14].

Досліджуючи джерела доказів, знову ж таки можна наткнутись на ціле різноманіття думок науковців щодо їх класифікації.

Відповідно до КПК України, до джерел доказів відносяться : показання свідків, потерпілих, підозрюваного, обвинуваченого; речові докази; висновок експерта; протоколи слідчих, судових дій й інші документи, за допомогою яких встановлюються фактичні дані.

Л. Д. Кокорев та Н. П. Кузнецов зазначають, що «джерело доказів – це носій інформації, якому наданий відповідний процесуальний статус : очевидець злочину, викликаний на допит, стає свідком; особа, якій злочинном завдана шкода, визнається потерпілим; предмет, виявлений при провадженні слідчих дій, вилучається і так далі. І після отримання від цих джерел необхідних відомостей та їх процесуального закріплення в справі з'являються джерела фактичних даних :

показання свідків, показання потерпілих, речові докази тощо. А відповідні особи та предмети стають повноцінними джерелами доказів» [15].

У даному випадку треба чітко розуміти, що може, а що не може бути джерелами доказів. Зокрема, не можуть бути поняті, як джерело доказів, хоча деякі вчені вказують на них, як на джерела. Це можна обґрунтувати тим, що їх призначення полягає перш за все в посвідченні самого факту виконання слідчої дії, процесу виконання, її результату і так далі. І при необхідності, поняті можуть бути допитані лише як свідки. Тобто, джерелом доказу в даному випадку будуть не самі поняті, як носії конкретної, інформації, а їх показання, як свідка.

Як приклад, джерелами таких доказів, як протоколи слідчих чи судових дій, будуть самі ж протоколи та документи. Джерелом фактичних даних, які можуть бути використані як докази, є предмети, які були знаряддями вчинення злочину, зберегли на собі певні сліди злочину або були об'єктом вчинення злочинних дій [16].

Слід наголосити й на дуже вагомому, як на нашу думку, джерелі доказів - показання. Відповідно до статті 95 КПК України, показання – відомості, які надаються в усній та письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [4].

Вони дуже важливі, тому що, на нашу думку, в більшості випадків саме на їх основі здійснюється чітке встановлення обставин конкретної справи. Зважаючи на те, що показання як джерело доказів є відносно новим явищем у кримінальному процесі, то поки що вони ще не достатньо досліджені на сьогоднішній час. Окремої уваги заслуговують висновки експертів, які являють собою докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, що поставлені особою, яка залучила експерта або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. При чому в КПК України чітко вказані вимоги до висновків. Вони є одним із засобів доказування, що сприяють повному та всебічному дослідженню обставин справи, прийняттю законних рішень і повинні бути однозначними та категоричними. Будь-яке експертне дослідження розпочинається із з'ясування завдань, вивчення вихідних даних та об'єктів. Основним джерелом інформації є сам експерт. Саме експерт, його спеціальні знання й досвід і є тим головним першоджерелом, завдяки якому фактичні дані, одержані із зазначених

першоджерел, узагальнюються, проходять розумове оцінювальне оброблення та формуються у вигляді остаточних висновків про факти, установлення яких було завданням експертизи [14]. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» вказує, що «Акти чи інші документи, в тому числі відомчі, де зазначаються обставини, встановлені із застосуванням спеціальних знань є можуть розглядатись як висновок експерта й бути підставою для відмови в призначенні експертизи, навіть якщо вони одержані на запит суду, органу дізнання, слідчого» [17].

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження місця доказів та доказування в Кримінальному процесі України, можна зробити такі висновки :

1. На разі, докази та доказування набирають своєї актуальності. Так як від якості роботи з ними залежить й процесуальна діяльність слідчого, слідчого судді та суду, прокурора. Залежить і ефективність захисту прав громадян.

2. Докази – це фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

3. Доказування – це збирання доказів, їх закріплення, перевірка й оцінка доказів, отримання обґрунтованих і чітких висновків у кримінальному провадженні.

4. До елементів доказування належать : збирання, перевірка, оцінка доказів. І кожен з них відіграє свою вагому роль у кримінальному провадженні.

5. Невід'ємною складовою доказів є їх властивості, тому що завдяки їм, вони набувають свого значення. А це : достовірність, допустимість, належність та достатність доказів. Дехто як властивість виділяє ще повноту доказів.

6. Відомості, які є не належними, не можуть бути використаними, як докази.

7. Перевірка доказів на допустимість є найважливішою гарантією винесення справедливого рішення з кримінальної справи.

8. Недостатність доказів тягне за собою відмову в процесуальному рішенні.

9. Джерелом доказів є лише той документ, який відповідає вимогам достовірності.

10. Актуальність теми «Місце доказів та доказування в кримінальному процесі України» зумовлює необхідність подальшого аналізу, дослідження.

Використана література :

1. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. – М. : Норма, 2007.
2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грушевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2014. – С. 824.
3. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28. 06. 1996 № 254к / 96-ВР. Редакція від 30 вересня 2016 року. - [Електронний ресурс] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
4. Кримінально – процесуальний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13. 04. 2012 № 4651 – VI. Редакція від 08. 10. 2016 - [Електронний ресурс] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Михеенко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України. Київ; Вид «Либідь», 1999 р. – С. 177.
6. Маланчук П. М. Практичні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження / П. М. Маланчук // Правовий вісник Української академії банківської справи. - № 2(11) 2014 . – С. 65 – 68.
7. Лукашевич В. З. О понятии доказательств в советском уголовном процессе // Правоведение. – 1963.-№ 1.-С. 118-124.
8. Зажицький В. И. Вопросы доказательственного права // Советская юстиция. – 1992. - № 19 – 20. – С. 3 – 4.
9. Тертишник В. М. Кримінально – процесуальне право України : Підручник. – К.: 2003. – С. 1120.
10. Маланчук П. М. Вимоги до доказів у міжнародному кримінальному праві та кримінально-процесуальному праві України: компаративіський аспект. - [Електронний ресурс] : www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/4_2015/part_4/34.Pdf.
11. Ляш А. О., Стахівський С. М. Докази та доказування в кримінальному судочинстві. – К. : Університет «Україна», 2006. – С. 185.
12. Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування : Постанова Верховного Суду України від 11. 02. 2005, № 2. Редакція від 11. 02. 2005 р. - [Електронний ресурс] : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/va002700-05>.
13. Удалова Л. Д. Практикум з кримінального процесу : [навчальний посібник] / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, О. В. Шпотаківська. – К. : КНТ, 2010. – С. 360.
14. Маланчук, П. М. Кримінальний процес / П. М. Маланчук // Правознавство : навчальний посібник / за ред. В.В. Сухоноса (мол.). – Суми : Університетська книга, 2005. – С. 829–836.
15. Кокорев Л. Д. Кузнецов Н. П. Уголовный процесс : доказательства и доказывание. – Воронеж : Изд-во : Воронеж. Ун-та, 1995. – С. 268.
16. Молдаван А. В., Мельник С. М. Кримінальний процес України : навчальний посібник / Київ «Центр учбової літератури», 2013 р. – С. 15.
17. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах. Верховний Суд; Постанова від 30. 05. 1997 р., № 8. Редакція від 25. 05. 1998. - [Електронний ресурс] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>.